

Debatanmeldelse

Genforeningen i 1920 – og i 2020

AF

HANS SCHULTZ HANSEN

Markeringen af 100-års jubilæet for Genforeningen i 1920 skulle have sat sit solide præg på hele året 2020.¹ Sådan kom det som bekendt ikke til at gå. Jubilæumsfejringerne kom flyvende fra start den 10. januar med Folketingets og Grænseforeningens konference på Christiansborg og officiel åbning i Det Kongelige Teater. Festerne på 100-årsdagen for folkeafstemningen i første zone den 10. februar fik stor tilslutning og mediebevågenhed, men i marts kom coronaen. Arrangement på arrangement måtte udskydes eller aflyses: konferencer, folkemøder og folkefester, sangerfest, egnsspil og operaer, foredrag og løb og meget andet, som var sat i værk, herunder Dansk Historikermøde i Sønderborg. De officielle genforeningsarrangementer, som var tænkt at kulminere den 9.-12. juli med Dronningens indtog ved Christiansfeld, deltagelse i festen ved Dybbøl Skanser og rundtur i landsdelen, blev i reduceret skikkelse udskudt til medio juni 2021.

Coronaen henviste fortællingen om Genforeningen til TV, radio og hjemmesider. Ifølge Epinion lykkedes det ikke desto mindre at forøge andelen af danskere, som kunne nævne Genforeningen som historisk begivenhed, fra 8 til 24 %.² Der er næppe tvivl om, at DR med sine tre serier „Grænseland“, „Kampen om grænsen“ og „Kampen om historien“ har en stor del af æren. Da Danmark blev lukket ned, samledes danskerne om TV. Især „Grænseland“, der var skåret over samme læst som serien „Danskernes historie“, opnåede store seertal.

Desuden åbnede en række tilbud på nettet. F.eks. udarbejdede *danmarkshistorien.dk* sammen med Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig og Aarhus Universitetsforlag et særtema om

¹ *Genforeningen 2020. 100-året for Danmarks genforening. Programbog*, udgivet af Sekretariatet for Genforeningen 2020. Aabenraa 2020.

² Eftermåling: Danskernes kendskab til Genforeningen 1920. Kulturministeriet og Epinion 2020.

Genforeningen, og Rigsarkivet publicerede på sin hjemmeside undervisningstilbud for folkeskolen og ungdomsuddannelserne, en udstilling og en kildepakke.³

Blandt bogudgivelserne nåede en stor del at udkomme før coronanedlukningen, og resten kunne realiseres temmelig upåvirket. Et blik på de nye titler viser, at genforeningsjubilæet også på bogfronten alt-overvejende har stået i historieformidlingens tegn.⁴ Gennemgående har interessen været størst på dansk side, hvilket var forventeligt, men der er også kommet flere bidrag fra Slesvig-Holsten.⁵ De forskningsmæssige bidrag er mere spredt. Ikke desto mindre skal de fremdrages her, og deres betydning for vores billede af Genforeningens historie nærmere vurderes. Redegørelsen vil samle sig om Genforeningen som politisk begivenhed 1918-20, som sammensmeltningssproces mellem Sønderjylland og Danmark 1920-40 og som begreb og fortælling.

Genforeningen som politisk begivenhed 1918-1920

Det er begrænset, hvad jubilæumsmarkeringen har ført til af ny viden om Genforeningen som politisk forløb. Trods sine godt 40 år på bagen står Troels Finks trebindsværk *Da Sønderjylland blev delt 1918-1920* stadig som hovedværket.⁶ De politisk-historiske forskningsresultater,

³ kilderne.dk/laeringstilbud/kildepakkerne/genforeningen-1920-kildepakke/. Her findes bl.a. Udenrigsministeriets saggruppeordnede akter om grænsespørgsmålet og samtlige sager fra Det sønderjyske Udvalg af 1918 og Det midlertidige Ministerium for sønderjyske Anliggender foruden dele af Vælgerforeningen for Nordslesvig, Martin Hammerichs og H.P. Hanssens privatarkiver m.m.

⁴ Almene fremstillinger forfattet af historikere er Poul Duedahl: *Grænseland*, Gads Forlag, København 2020; Simon Kratholm Ankjærgaard i samarbejde med Ole Sønnichsen: *Genforeningen 1920. Da Danmark blev samlet*, Storyhouse, København 2019; Hans Schultz Hansen: *Genforeningen 1920* (100 danmarkshistorier), Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 2019. Nævnes skal også det af Mikkel Leth Jespersen redigerede magasin: *Genforeningen 100 år 1920-2020*, Museum Sønderjylland, Haderslev 2020. Rig på detaljer og fotos og med fokus på afstemningstiden og genforeningsfesterne er Steffen Riis: *Genforeningen 1920, I-II*, Danmarks-Samfundet, Kolding 2019.

⁵ Jan Schlürmann: *1920. Eine Grenze für den Frieden. Die Volksabstimmung zwischen Deutschland und Dänemark*, Wachholtz, Kiel/Hamburg 2019; Klaus Alberts: *Volksabstimmung 1920. Als Nordschleswig zu Dänemark kam*, Boyens, Heide 2019. Begge anmeldt af Hans Schultz Hansen i *Sønderjyske Årbøger*, 2020, s. 267-271. Endvidere Immo Doege & Broder Schwensen: *1920. Deutsch oder Dänisch? Flensburg in der Volksabstimmung/Tysk eller dansk. Flensborg i folkeafstemningen*, Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte 2020.

⁶ Troels Fink: *Da Sønderjylland blev delt 1918-1920, I-III*, Institut for Grænseregionsforskning, Aabenraa 1978-79. Værket bygger på et stort kildemateriale fra Danmark, Tyskland og de allierede magter, der citeres fyldigt, mens henvisningsapparatet er knapt. Fremstillingen er klar og velskrevet. Den forholder sig

som er fremkommet i forbindelse med 100-året, uddyber og nuancerer imidlertid Finks fremstilling på nogle punkter.

Det gælder således Aabenraaresolutionen, som Vælgerforeningen for Nordslesvig vedtog den 17. november 1918, og som sikrede de danske sønderjyder størst indflydelse på grænsedragningen. Fra Aabenraaresolutionen gik en direkte linje til de slesvigske bestemmelser i Versaillesfreden af 28. juni 1919, som blev grundlaget for folkeafstemningerne den 10. februar og 14. marts 1920, der igen blev grundlaget for grænsedragningen og Nordslesvigs indlemmelse i Danmark den 9. juli samme år. Kernen i Aabenraaresolutionen såvel som i Versaillesfredens slesvigske artikler var afstemning i to zoner, hvor 1. zone, Nordslesvig, skulle stemme under *ét – en bloc* – mens 2. zone, Mellemslesvig med Flensborg, skulle stemme distriktsvis. Grænsen mellem Nord- og Mellemslesvig blev fastlagt ens i resolutionen og freden og svarer i alt væsentligt til nutidens dansk-tyske grænse, eftersom ingen distrikter op imod denne zonegrænse opnåede dansk flertal ved folkeafstemningen.

Aabenraaresolutionen blev til på det berømte møde i Vælgerforeningens bestyrelse og tilsynsråd på Folkehjem i Aabenraa den 16.-17. november 1918. Hidtil har mødets forløb været kendt fra senere beretninger, som gennemgående har været præget af aktørernes standpunkter i den interne danske grænsestrid. Det er velsagtens derfor, at Fink fokuserer på mødets resultat.⁷ Det er imidlertid lykkedes Hans Schultz Hansen at fremdrage og tyde hidtil ubenyttede, samtidige kilder til mødets forløb. Resultatet er publiceret i *Sønderjyske Årbøgers* temaårgang om Genforeningen.⁸ Den næsten enstemmige tilslutning til resolutionen kom ikke af sig selv. Rigsdagsmand H.P. Hanssen gik overordnet efter en „løsning, der godkendes af Tyskland med stormagternes garanti“. Nordslesvig skulle stemme under *ét*, da afstemning i små distrikter ville føre til „en kroget grænse“, og Danmark ville miste Tønder i vest og måske Bov Sogn i øst. Vælgerforeningens repræsentanter i Sønderborg Amt ønskede imidlertid, at tilstødende egne i Mellemslesvig også kunne stemme. Denne indrømmelse gik Hanssen med til. Dermed sikrede han sig opbakning til at afvise yderligtgående krav om distriktsvis afstemning helt ned til Dannevirke eller Ejderen eller krav om at indlemme Flensborg i en bloc afstemningsområdet eller udvide dette mod sydvest. Disse krav afstedkom heftig diskussion,

gennemgående ikke til tidligere forskning. Der findes ingen tysk parallel.

⁷ Fink: *Da Sønderjylland blev delt*, I, s. 67-69.

⁸ Hans Schultz Hansen: „Da grænsen blev trukket. Vælgerforeningens møde på Folkehjem 16. og 17. november 1918 efter nye kilder“, *Sønderjyske Årbøger*, 2020, s. 111-140.

men fik kun sporadisk tilslutning. Stemmeretsreglerne optog ikke sindene nær så meget som grænser og fremgangsmåde for afstemningen. De første resolutionsudkast gav stemmeret til alle, som var født i Nordslesvig eller havde boet der i mindst 20 år; den endelige resolution forlangte også bopæl i Nordslesvig, men blot ti års ophold.

I sin H.P. Hanssen-biografi vurderer Hans Schultz Hansen Aabenraaresolutionen som mere offensiv i dansk retning end Fink.⁹ Den hårde kritik, som tilhængerne af en sydligere grænse snart rettede imod resolutionen for at kræve for lidt, fik de fleste til at overse, at den i virkeligheden var moderat ekspansionistisk. For det første ville en bloc-afstemningen med det forventede danske flertal i landsdelen som helhed udligne de blandede områder i dansk favør. Den ville ikke efterlade nogen områder med dansk flertal syd for den nye grænse, men medtog notorisk tyskdominerede, skønt befolkningsmæssigt forholdsvis beskedne steder som Tønder, Højer og Ubjerg Sogn. For det andet var resolutionens blanding af to forskellige afstemningsprincipper til dansk fordel. En bloc-afstemningen i Nordslesvig var et såkaldt sanktionsplebiscit, hvor en i forvejen trukket grænse søges bekræftet ved en afstemning. Den distriktsvise afstemning i Mellemslesvig var derimod et definitionsplebiscit, hvor grænsen først trækkes efter afstemning i mindre distrikter.¹⁰ Denne dobbeltkonstruktion sikrede på forhånd hele Nordslesvig for Danmark og holdt samtidig muligheden for yderligere gevinst i Mellemslesvig åben.

Når kravet om en bloc-afstemning i Nordslesvig og distriktsvis i Mellemslesvig står som en beskeden udnyttelse af situationen efter det tyske nederlag, er det navnlig på international baggrund. Peter Thaler påviser ved en perspektivåbnende sammenligning mellem afstemningerne i Slesvig og Kärnten, at Jugoslavien gik til forhandlingerne med historisk begrundede krav langt ud over, hvad aktuelle sproglige og identitetsmæssige forhold kunne bære.¹¹ Jugoslaverne skød sig selv i foden ved at kræve en bloc-afstemning i så stort et område, at flertallet ved afstemningen blev østrigsk. Med beherskede krav kunne de have opnået et flertal for Jugoslavien i et mindre område. Det var således træffende, når præsident Wilsons fortrolige Edward House bebrejdede en slovensk delegation, „that their demands had exceeded their

⁹ Hans Schultz Hansen: *Genforeningens arkitekt: H.P. Hanssen 1914-1936*, Historisk Samfund for Sønderjylland og Sprogforeningen, Aabenraa 2020, s. 54-57, 63.

¹⁰ Om de to afstemningsprincipper Lorenz Rerup: „Den territoriale selvbestemmelsesret“, *Scandia*, 35, (1969), s. 149-197, især s. 151f.

¹¹ Peter Thaler: „Flensburg und Klagenfurt. Die Behandlung zweier städtischer Ballumsräume in den Volksabstimmungen von 1920“, *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*, 145 (2020), s. 91-118.

prudence“. Thalers komparation viser, hvor afgørende afgrænsningen af afstemningsområdet og valget af afstemningsmåden kunne blive. Givetvis kan der indvindes andre nye indsigter ved i højere grad at se de slesvigske afstemninger i et internationalt perspektiv.¹²

En afstemning som løsningen på det slesvigske grænsespørgsmål blev også ført frem på tysk side. Det viser Oliver Auge på grundlag af den tyske Københavnsambassadør Ulrich grev Brockdorff-Rantzaus fortrolige betænkning af 17. oktober 1918, hvor han rådede sin regering til en folkeafstemning i Nordslesvig, før fredskonferencen trådte sammen, så man undgik allierede forsøg på at pånøde Danmark mere end Nordslesvig.¹³ Det hører dog med til vurderingen af ambassadørens forslag, at det stammede fra udenrigsminister Erik Scavenius, der var rede til at overlade det til den tyske regering ensidigt at beslutte, hvor og hvordan der skulle stemmes, og hvem der skulle stemme. Imidlertid advarede de allierede den danske regering mod en bilateral aftale med Tyskland, og den tyske regering besluttede at afvente våbenstilstandsforhandlingerne og forpassede dermed muligheden.¹⁴

Et omdrejningspunkt i Finks værk er den interne danske grænsestrid mellem Aabenraa-folk, der stod fast på Aabenraa-resolutionens grund, og Flensborg-folk og Dannevirkemænd, der krævede en sydligere grænse. Før fredskonferencen blev der gjort et forsøg på at forlige de forskellige standpunkter ved et møde på Askov Højskole den 4.-5. januar 1919 med deltagelse af omtrent 100 politikere og grænseaktivister fra Sønderjylland og Danmark. Hans Schultz Hansen har fremdraget et hidtil ukendt samtidigt mødereferat, som illustrerer, hvordan grænsestridens positioner skærpedes hen over vinteren 1918/19, navnlig hvorledes Flensborgstandpunktet var under udvikling.¹⁵

¹² Et eksempel er stemmeretsreglerne. Fredstraktaten blev før underskrivelsen gennemset af folkeretsekspert, der slettede bestemmelsen om, at stemmeberettigede skulle være bosiddende i afstemningsområdet. Det var herefter nok, at de var født her. Ændringen var i tysk favør. Fink formodede, at ændringen skyldtes en korrekturfejl, jf. Fink: *Da Sønderjylland blev delt*, I, s. 205. Carsten Porskrog Rasmussen påviser imidlertid, at ændringen bragte reglerne på linje med de andre afstemningsområder. Der var således snarere tale om en harmonisering end en fejl, se Leth Jespersen (red.): *Genforeningen 100 år*, s. 19.

¹³ Oliver Auge: „Die Haltung Deutschlands zur Nordschleswig-Frage (1918-1920)“, *Grenzfriedenshefte*, 1/2020, s. 17-30.

¹⁴ Fink: *Da Sønderjylland blev delt*, I, s. 18-21, 52-56. Se også Gerd Bockwoldt: „Der Friede von Versailles 1919. Eine Erinnerung an Ulrich Graf Brockdorff-Rantzaus“, *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*, 145 (2020), s. 81-90.

¹⁵ Hans Schultz Hansen: „Askovmødet 1919. Martin Hammerichs referat og Ernst Christiansens indlæg“. Sendt til *Danske Magazin*.

Hos Dannevirkebevægelsen spillede forestillinger om internationalisering af Kielerkanalen og oprettelse af en neutraliseret zone på begge dens sider en rolle i argumentationen for en grænse langs Dannevirke. Steen Bo Frandsen og Tobias Haimin Wung-Sung uddyber dette aldrig realiserede alternativ til 1920-grænsen.¹⁶ De påviser på grundlag af hidtil ubenyttede kilder, at kanalstatstanken også blev grebet til fordel for et selvstændigt Slesvig-Holsten, men at den blev afvist især fra amerikansk og britisk hold. Undersøgelse føres frem til 1948.

Hvor tilspidset grænsestriden blev i opinionen efter afstemningerne i 1920, dokumenteres gennem Mogens Rostgaard Nissens undersøgelse af grænsediskussionen i førende danske dagblade.¹⁷ Især i de konservative aviser blev tonen meget skinger, til dels med antisemitiske udfald mod regeringen Zahle. Der blev med grove manipulationer med stemmetallene påstået, at danskheden stod langt stærkere blandt de uafhængige, indfødte vælgere, end afstemningen viste. Den socialdemokratiske presse holdt sig omvendt ikke tilbage fra skældsordsrige personangreb på modstanderne.

Et andet eksempel på, at grænsestriden ikke fik det bedste frem i danskerne, er forsøget på at udelukke H.P. Hanssen fra genforeningsfesterne i sommeren 1920. Det lykkedes den danske regerings administrator i landsdelen, stiftamtmand Viggo Haarløv, at presse ham til at trække sig fra at byde kongen velkommen ved den faldne Kongeågrænse, når han red ind i Sønderjylland. Haarløvs pression for, at Hanssen også skulle trække sig som taler ved Dybbølfesten, strandede på indædt modstand fra landdagsmand Nis Nissen. Hans Schultz Hansen har påvist, at aktionen fandt sted efter pres fra de sønderjyske flensborgfolk.¹⁸ Der er ikke fundet kilder, som viser, at Haarløv handlede efter ordre oppefra, og det må snarere antages, at han som pligt-tro embedsmand på egen hånd ville forhindre mislyde i majestætenes nærvær.

Behandlingen af H.P. Hanssen stod i skærende kontrast til hans virke for den danske sag siden 1880'erne, herunder som midlertidig minister for sønderjyske anliggender juni 1919 - marts 1920. H.P. Hanssens ministergerning er taget under behandling af Jørgen Witte og

¹⁶ Steen Bo Frandsen og Tobias Haimin Wung-Sung: „Tænk om en mægtig hånd ophævede naboskabet med Tyskland!!!“, i Peter Fransen, Jørgen Mikkelsen & Leif Hansen Nielsen (red.): *Over grænser. Festskrift til Hans Schultz Hansen*, Rigsarkivet og Historisk Samfund for Sønderjylland, København og Aabenraa 2020, s. 180-207.

¹⁷ Mogens Rostgaard Nissen: „Kampen om Flensborg. Avisdebatten efter folkeafstemningen 14. marts 1920“, *Sønderjyske Årbøger*, 2020, s. 171-202.

¹⁸ Schultz Hansen: *Genforeningens arkitekt*, s. 150-155.

Hans Schultz Hansen.¹⁹ Hans ministerium havde en bred opgaveportefølje. Det førte kartotek over sønderjyske soldater i allierede krigsfangelejre og sørgede for at få dem hjem, så de kunne tage del i folkeafstemningen. Det organiserede forsyningen af Sønderjylland med fødevarer, brændsel og andre livsfornødenheder. Det vurderede alle lovforslag, som landsdelens indlemmelse i Danmark gav anledning til, og forberedte den danske besættelse af området med civile embedsmænd, etater og militær efter afstemningen. Det arbejdede med det vanskelige valutaspørgsmål, hvor det gjaldt om at dække mest muligt af sønderjydernes tab ved omveksling af mark til kroner. Det søgte at forhindre overdragelsen af preussisk statsejendom til andre end den danske stat. Det forberedte folkeafstemningen i samarbejde med Den internationale Kommission, som skulle overvåge afstemningsområdet, sørgede for transport af stemmeberettigede fra Danmark til Sønderjylland og organiserede den danske agitation. Begge forfattere konkluderer, at H.P. Hanssen via sin ministerpost og sit ministerium opnåede stor indflydelse på afstemningerne og indlemmelsen.

Den internationale Kommission undersøges af Uwe Danker i lyset af nutidens interesse for fredsslutningerne efter 1. Verdenskrig som forsøgsmark for grundlæggelsen af en international retsorden med tilhørende institutioner.²⁰ Han konkluderer, at kommissionen betrådte helt nye stier uden fortilfælde at støtte sig til og dermed bidrog til at videreudvikle folkeretten. Den virkede som en regering i en selvstændig stat. Den søgte således målbevidst at organisere afstemningerne på den mest perfekte måde. Den var tilbageholdende med at gribe til de magtmidler, der stod til dens disposition, viste sig tværtimod rede til dialog med de lokale og regionale eliter inden for de nationale bevægelser og forvaltningen. Den var udfarende for at sikre finansieringen af sit virke og for at regulere det økonomiske liv. Den gennemførte afstemningerne, så der fremstod et klart resultat, og omsatte dette til en pragmatisk og nøgtern grænseanbefaling trods stærkt pres fra de nationale modstandere. Kommissionens virke var administrativt og juridisk uangribeligt og kan tjene som forbillede for nutidige grænse-dragninger i henhold til folkenes selvbestemmelsesret.

Ud over de politisk-historiske bidrag er der i 100-året for folkeafstemningerne fremkommet flere afhandlinger med identitetshistorisk

¹⁹ Schultz Hansen: *Genforeningens arkitekt*, s. 115-140; Jørgen Witte: „Det midlertidige Ministerium for sønderjyske Anliggender 1919-20“, i Rainer Hering & Hans Schultz Hansen (red.): *Følgerne af Slesvigs deling/Die Folgen der Teilung Schlesiens 1920* (under udgivelse).

²⁰ Uwe Danker: „Der Abstimmungsstaat „Plebiscit Schleswig“ 1920. Völkerrechtliche Aspekte und Gegenwartsrelevanz“, i Fransen, Mikkelsen & Nielsen: *Over grænser*, s. 208-234.

udgangspunkt. Inspireret af international forskning i konstruktion af nationale identiteter og i tråd med Inge Adriansens banebrydende arbejder om denne proces i den dansk-tyske grænseregion og Nina Jepsens komparation med andre europæiske afstemningsområder har flere forskere beskæftiget sig med agitationen forud for afstemningerne.²¹ Kirsten Aasted Schanz har med sin baggrund i Dansk Plakatmuseum i Den gamle By genanalyseret de mange afstemningsplakater, som begge sider fremstillede og fordelte.²² Hun medtager tillige flere ukendte plakater foruden løbesedler, som gengives her for første gang. Afstemningskampen betød et veritabelt gennembrud for kunstnerisk udførte og farverige valgplakater.

Et andet agitationsmiddel var de nødpengesedler, som kommunerne i afstemningsområdet udgav for at kompensere for manglen på skillemønt af metal. Klaus Tolstrup Petersen har identificeret sedler udstedt før afstemningerne med agitation for den ene eller anden eller begge parter i afstemningskampen og inddrager også sedler udstedt efter afstemningerne enten med kritik af disse eller i glæde over resultatet eller neutrale sedler uden nogen agitation.²³ Han påviser, at motivet for at udstede sedlerne forskød sig fra det praktiske hensyn til pengemængden over imod at fremstille samleobjekter og tjene penge på samlernes villighed til at købe dem til højere priser end deres pålydende. Til det formål blev der sågar trykt falske sedler fra en kommune, som ikke eksisterede. Her kan man virkelig tale om „nationalisme som vikarierende motiv“ – som dække over jagten på profit.

Ligesom nødpengesedler bruges tableauer ikke længere til politisk agitation. Mariann Kristensen og Lisette Juhl Hansen trækker på grundlag af seks bevarede postkort med tableauer fra afstemningsfesten i Svenstrup på Als den 10. februar 1920 denne udtryksform frem fra glemslen.²⁴ Yndede motiver for disse fikserede teaterscener var

²¹ Som banebrydende bør bl.a. nævnes Inge Adriansen og Immo Doege: *Dansk eller tysk? Billeder af national selvforståelse i 1920*, Historisk Samfund for Sønderjylland og Institut for sønderjysk Lokalhistorie, Aabenraa 1992. Anden udgave med undertitlen: *Agitation ved folkeafstemningerne i Slesvig i 1920*, Deutsche Museen Nordschleswig og Museum Sønderjylland, Sønderborg 2010. Nina Jepsen: *Als die Menschen gefragt wurden. Eine Propagandaanalyse zu Volksabstimmungen in Europa nach dem Ersten Weltkrieg*. Waxmann, Münster/New York 2015.

²² Elsebeth Aasted Schanz & Nils Arne Sørensen: *Grænsen er nået. Afstemningsplakater fra grænselandet 1920*, Gad og Dansk Plakatmuseum i Den Gamle By, København og Aarhus 2020.

²³ Klaus Tolstrup Petersen: „Nødpenge fra afstemningstiden i Slesvig 1919-1921 – propaganda eller pengemaskine?“, *Sønderjyske Årbøger*, 2020, s. 91-110.

²⁴ Mariann Kristensen og Lisette Juhl Hansen: „Afstemningsdagen vil give et tydeligt bevis for, at vi er danske“. Tableauet som national udtryksform i afstem-

„Den tapre landsoldat“, „De sønderjyske piger“, „Mor Danmark“ og andre nationale symboler, som blev levendegjort for tilskuerne.

Drude Terkildsen Bill analyserer på grundlag af arkivmateriale den samlede indsats fra dansk side i henhold til den strategi, som Vælgerforeningen, Mellemslesvigsk Udvalg og oplysningskontoret i Det midlertidige Ministerium for sønderjyske Anliggender fulgte.²⁵ Overordnet brugte man plakater med følelsesmæssig appel i Nordslesvig for at bekræfte de dansksindede i deres identitet og få dem til stemmeurnerne, mens der i Mellemslesvig blev sat massivt ind med flyveblade og plakater med appeller til vælgernes økonomiske og sociale interesser. Det skete i troen på, at mellemslesvigerne ikke var så fastlåst i den nationale strid og måske kunne trækkes i dansk retning. For at vinde arbejderstemmer næredes forestillingen om større velstand og social lighed i Danmark.

Genforeningen som sammensmeltningsproces 1920-1940

Siden 75-året for Genforeningen i 1995 har der været forsket i Sønderjyllands integration i Danmark mellem 1920 og 1940. Fokus har især været på den administrative indlemmelse, den økonomiske tilpasning, overgangen inden for kirken og skolen samt integrationen i det danske politiske system.²⁶ Landesarchiv Schleswig-Holstein og Rigsarkivet i Aabenraa med det tilknyttede Studieceter for Sønderjyllands Historie følger op på dette ved at udgive en tosproget antologi om følgerne af Slesvigs deling i 1920.²⁷ Her gør Hans Schultz Hansen status over strategierne for indlemmelsen.²⁸ Overordnet var sigtet landsdelens totale integration. Det var et bevidst valg, der herskede bred enighed om. Den nationale enhedsstatstanke og historiske erfaringer lå til grund. En politisk eller administrativ særstatus for landsdelen

ningstidens Sønderjylland“, i Fransen, Mikkelsen & Nielsen: *Over grænser*, s. 235-251. Tableauer på tysk side: Vilh. la Cour: *To Livslinier*, København 1954, s. 210f.

²⁵ Drude Terkildsen Bill: „På vej mod en national selvforståelse. Den danske valgagitation som identifikationsramme under afstemningskampen 1920“, *Sønderjyske Årbøger*, 2020, s. 141-169.

²⁶ Se forskningsprojektet Sønderjylland som administrativ forsøgsmark efter 1920, der resulterede i Peter Fransen m.fl.: *Harmonisering eller særordning?*, Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 2002 og Erik Nørr: *Genforeningens bedste gave. Skoleordning og amtsskolekonsulenter i Sønderjylland og Danmark 1920-1963*, Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 2003. Banebrydende er også Morten Andersens ph.d.-afhandling: *Den føjte grænse. Slesvigs deling og genopbygning 1918-1933*, Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 2008.

²⁷ Hering & Schultz Hansen: *Følgerne af Slesvigs deling* (under udgivelse).

²⁸ Hans Schultz Hansen: „Strategier for Sønderjyllands integration i Danmark“, i Hering & Schultz Hansen: *Følgerne af Slesvigs deling* (under udgivelse).

i kortere eller længere tid blev aldrig seriøst overvejet. Det satte sig spor selv i navngivningen – officielt indførtes ikke-navnet De sønderjyske Landsdele frem for den hos både danske og tyske hævdvundne benævnelse Nordslesvig, der smagte for meget af hertugdømme. Dog satte nogle mindre vidtrækkende hensyn begrænsninger for, hvornår og hvor langt den fuldstændige integration kunne gennemføres. Praktiske problemer dikterede overgangsordninger for retsgrundlaget og domstolenes og amsadministrationens virke, som kunne afvikles i løbet af 1920'erne. På andre områder tilsagde praktiske forhold og hensynet til den nationale enhed den hurtigst mulige integration, således for de uniformerede etater. Omvendt blev preussiske ordninger bibeholdt inden for flere teknisk betonedede væsner, fordi de var mere moderne og stod til at blive indført i resten af landet, indtil privatiseringsbølgen fra 1990'erne afskaffede de statslige telefon- og landinspektør-væsner. Derimod opretholdes den civile personregistrering i Sønderjylland. På andre områder sattes straks ind med et stærkt statsligt greb om den genvundne landsdel. Det gjaldt inden for skoletilsyn og politi, hvor ordningerne siden blev banebrydende for resten af landet. Her overtrumfede ønsket om at kontrollere et tysk mindretal ideologiske ønsker om mindre stat. Sammenlignet med Frankrigs noget svingende håndtering af indlemmelsen af Alsace-Lorraine foregik Danmarks integration af Sønderjylland hurtigt og målrettet.

Blandt de første manifestationer af den nye dansk-tyske grænse var de danske embedsmænd, som kom til landsdelen for at afløse tyske kolleger, der af sig selv var draget bort, trukket ud af den preussiske stat eller afskediget. Erik Nørr påviser i *Personalhistorisk Tidsskrifts* temaårgang om Genforeningen, hvorledes udfasningen af de tyske landråder (amtmænd) og borgmestre allerede begyndte, da Den internationale Kommission overtog styret.²⁹ Den overdrog embederne til dansksindede sønderjyder, i Flensborg til moderate tysksindede. Efter indlemmelsen udpegedes to af de dansk-sønderjyske landråder som danske amtmænd, mens to andre amtmandsstillinger blev besat med rigsdanskere. Som borgmestre valgtes dansksindede sønderjyder undtagen i Tønder, hvor der valgtes en tysksindet. Udskiftningen på disse poster førte derfor ikke til så ensidig en indsættelse af kongerigsk personel som udrensningen af slesvig-holstenske embedsmænd efter Treårskrigen. Det medvirkede givetvis til at fremme landsdelens integration i Danmark.

Ved indlemmelsen blev landsdelens indbyggere automatisk danske

²⁹ Erik Nørr: „Tredive amtmænd og fyrrer borgmestre. Hof- og Statskalenderens personoplysninger som afspejling af statspolitiske forandringer 1848-1920“, *Genforeningen 1920. Personalhistorisk Tidsskrift*, 2020, s. 14-40.

statsborgere, med mindre de først havde bosat sig her efter den 1. oktober 1918, for så krævede det en særlig bevilling. Imidlertid var der inden for en frist af to år mulighed for at optere. Nordslesvigere kunne beholde deres tyske statsborgerskab, forudsat de fraflyttede landsdelen. Nordslesvigere, som ikke længere var bosat i landsdelen, men f.eks. i Sydslesvig, fik på de samme betingelser mulighed for at vælge dansk statsborgerskab. Jørgen Mikkelsen har undersøgt et udvalg af optantsager.³⁰ Det store flertal var ganske ukomplicerede, men flere fik problemer forårsaget af kravene til opholdssted.

Den nye grænse midt i den slesvigske region skabte problemer. Landmænd fik jord på begge sider, arbejdstagere skulle passere grænsen for at komme på arbejde, og indkøbsmønstre blev brudt. Morten Andersen påviser, at den danske regering virkede for en markeret og lukket grænse, som kunne begrænse sydfra kommende påvirkninger, der kunne modarbejde landsdelens integration i Danmark.³¹ Derfor blev der indført visumtvang og andre restriktioner på grænsetrafikken, som først lidt efter lidt blev lempet. Den tyske regering foretrak derimod en diskret og åben grænse med fortsættelse af de eksisterende økonomiske og kulturelle forbindelser, der kunne fastholde tysk indflydelse i Nordslesvig og bryde de allieredes økonomiske isolation af Tyskland. Sideløbende foretog Danmark massive investeringer for at hjælpe landsdelen på fode efter krigens nedslidning og overgangstidens valutaproblemer. Den økonomiske integration mødte modvind i 1920'erne, og hjælpeprogrammer måtte til stadighed forlænges og udbygges, navnlig fordi Cornelius Petersens krisebevægelse „Bondens Selvstyre“ vakte uro, og fordi det tyske mindretal forsøgte at udnytte situationen. Udstykning, jordforbedring, afvanding og udbygning af infrastrukturen befæstede imidlertid den nye grænse.

Sønderjyderne integration i dansk politisk liv rummede fremgang og tilbageslag og havde vindere og tabere. Blandt dem, der kom på kant med dansk partipolitik, var H.P. Hanssen.³² Hans forsøg på at etablere en særlig sønderjysk rigsdagsfraktion i den første valgperio-

³⁰ Jørgen Mikkelsen: „De valgte dansk statsborgerskab. Studier i Indenrigsministeriets optantsager i Rigsarkivet“, *Genforeningen 1920. Personalthistorisk Tidsskrift*, 2020, s. 42-64.

³¹ Morten Andersen: „Den følte grænse – konstruktionen af den nye grænse“, i Hering & Schultz Hansen: *Følgerne af Slesvigs deling* (under udgivelse). Om infrastrukturen, se også Hans Schultz Hansen: „Genforeningen på sporet. De sønderjyske jernbaner i årene omkring 1920“, *Jernbanehistorie*, 2020, s. 26-57. Her påvises, hvorledes planer om bedre forbindelser fra landsdelen og nordpå blev overhalet af den transportteknologiske omstilling fra tog- til last- og personbiltransport.

³² Schultz Hansen: *Genforeningens arkitekt*, s. 167-271.

de efter 1920 led skibbrud. Det sønderjyske Venstre nåede aldrig frem til opstilling. Som udpræget nationalpolitiker forstod han næppe den partipolitiske logik; omvendt havde han i begyndelsen af 1920'erne ringe held med at få danske politikere til at forstå, hvor stærkt tyskheden stod i de sydlige egne af den nye danske landsdel. Hanssens medlemskab af Folketinget for Venstre 1924-26 blev kortvarigt og ingen succes. Først det tyske fremstød 1926-28 og især slesvig-holstenske nazisters grænserevisionistiske „Påkestorm“ i 1933 bragte ham tilbage på sporet som de danske sønderjydernes førstemand.

Mens H.P. Hanssens stjerne blegnede, steg folketingsmand I.P. Niensens. Frode Sørensen skildrer, hvorledes Nielsen forstod at samle landsdelens og især sønderborgområdets dansk- og tysksindede arbejdere under socialdemokratisk lederskab.³³ Han formåede at holde nationalpolitikken stangen, så den ikke truede sammenholdet i arbejderbevægelsen, samtidig med at han tegnede partiets forvandling fra klasse- til folkeparti i det sønderjyske – med stærkt stigende tilslutning til Socialdemokratiet. Han fik i 1930'erne engageret kronprinsesse Ingrid i det sociale hjælpearbejde og holdt samtidig en klar antinazistisk kurs.

Venstre var også trængt fra højre. Leif Hansen Nielsen viser, hvorledes der under mellemkrigstidens kriser opstod radikale protestbevægelser, hvis aktioner skabte sensation.³⁴ I varierende grad opnåede de tilslutning blandt sønderjyske landmænd, som endnu ikke havde fundet sig til rette i det danske firepartisystem. Cornelius Petersen iværksatte Selvstyrebevægelsen. Det tyske mindretal forsøgte at udnytte protestpotentialet og lancerede Samlingsbevægelsen. Landbrugernes Sammenslutning (LS) fik en særlig stor opbakning i det sønderjyske. Potentielt kunne bevægelserne true integrationsprojektet, men ved nærmere eftersyn øgede de valgdeltagelsen og dermed det politiske engagement blandt sønderjyderne. Samme udviklingslinje fremgår af Erik Nørres analyse af de sønderjyske kommunalvalg i mellemkrigstiden.³⁵ I 1920'erne var der som regel tre grupperinger: en dansk-borgerlig, en tysk og en socialdemokratisk, der i første række forholdt sig til lokalpolitik, mens valgdeltagelse og nationale momenter tog stærkt

³³ Frode Sørensen: *Det røde hjørne. I.P. Nielsen 1873-1952*, ArbejderArkivet & Sprogforeningen, Sønderborg 2020.

³⁴ Leif Hansen Nielsen: „Den ekstreme sønderjyde – krisebevægelserne i 1920'ernes og 1930'ernes Sønderjylland“, i Hering & Schultz Hansen: *Følgerne af Slesvigs deling* (under udgivelse).

³⁵ Erik Nørr: „Kommunalvalgene i Sønderjylland i mellemkrigstiden. Lokalpolitik eller nationalitetskamp?“, i Fransen, Mikkelsen & Nielsen: *Over grænser*, s. 252-277.

til efter 1933. Nazismen svejsede dansk-borgerlige og socialdemokrater sammen i en dansk-demokratisk front.

At nazismen betød et brud med den afspænding, som var på vej omkring 1930, kendes også fra kirken. Martin Schwarz Lausten har med omdrejningspunkt i sin morfar, præsten Martin Schwarz i grænsesognet Burkal, skrevet en tankevækkende bog om *Den kirkelige genforening i 1920*.³⁶ Dens hovedlinjer bekræftes af Carl Christian Jessen.³⁷ Den nordslesvigske kirke kunne før 1920 føre en ret selvstændig kurs i forhold til de verdslige myndigheder. Langt de fleste præster var tysksindede, men fortyskningspræster var en undtagelse. Flertallet tilsluttede sig biskop Theodor Kaftans ideal om at være „helsognspræster“ såvel for de dansk- som tysksindede sognebørn. Mange tilhørte den stærke Indre Mission, hvis konservative fløj afviste nationalpolitik som et verdensanliggende, de hellige ikke skulle beskæftige sig med.

I 1920 mistede den nordslesvigske kirke sin autonomi, da synodeforfattningen blev afskaffet til fordel for dansk folkekirkeordning. Mange præster fortrak sydpå, men adskillige ønskede at blive. Det sidste gjaldt især indremissionske præster, hvoraf en overraskende stor del blev bekræftet i deres embeder ved de præsteafstemninger, som fandt sted. Heriblandt var Schwarz, som sammen med flere kolleger forsøgte at arbejde videre som helsognspræster. De fandt støtte hos biskop Valdemar Ammundsen, men befandt sig snart i en tofrontskrig, på den ene side trængt af grundtvigske præster, der var ivrige for at omforme nordslesvigsk kirkeliv ud fra deres forståelse af dansk folkelig kristendom, og på den anden side af det tyske mindretal, som af nationale hensyn benyttede den danske kirkelige lovgivning til at grundlægge frimenigheden Nordschleswigsche Gemeinde i tilknytning til den slesvig-holstenske landskirke.

Helsognspræsternes stilling blev helt umulig, da forholdet mellem flertal og mindretal blev stærkt polariseret efter 1933. Ansættelsen af en grundtvigsk „grænsepræst“ blev opfattet som et angreb på helsognspræsten og skabte bitterhed. Schwarz Lausten og Jessen fremhæ-

³⁶ Martin Schwarz Lausten: *Den kirkelige genforening i 1920 og grænselandspræsten Martin Schwarz*, Kristeligt Dagblads Forlag, København 2020.

³⁷ Carl Christian Jessen: „Helsogn og kirkeforfatning – Slesvigs kirkelige deling“, i Hering & Schultz Hansen: *Følgerne af Slesvigs deling* (under udgivelse). Se også samme: „Kirken i genforeningen. Slesvigske noter“, *Kirkehistoriske Samlinger*, 2020, s. 96-110. Fra dette temanummer i anledning af Genforeningen skal endvidere nævnes afdøde Christian de Fine Lichts artikel om „Helsognspræsten“ (s. 73-83), Lars N. Henningsens bidrag „Genforeningens frihedslove og grænselandets mindretalskirker 1920-2020“ (s. 84-95) og Leif Arffmanns artikel „Den første bispevalgkamp i Haderslev Stift“ (s. 148-158). Under udgivelse er Lars N. Henningsen: *Dansk Kirke i Sydslesvig 1921-2021*.

ver en kirkelig kontinuitet hen over 1920, som modsiger opfattelsen af året som det store brud i landsdelens historie. De finder, at der kirkeligt blev vundet adskilligt ved Genforeningen, men at noget værdifuldt samtidig gik tabt.

Ved købstadskirkerne blev der i 1920 ansat præster til at betjene den tyske del af menigheden på tysk inden for folkekirkens rammer. Også i skolen blev der etableret et offentligt tilbud til mindretallet, som nærmere undersøges af Erik Nørr.³⁸ Ved fornøden tilslutning kunne der oprettes tysksprogede afdelinger af kommuneskolerne med egen lærer. De tosprogede skoler byggede på, at mange lærere fra preussisk tid fortsatte efter 1920, og blev især udbredt i Tønder Amt. Her fandtes også som overgang den vestslesvigske variant, at læreren underviste børnene i en og samme klasse på begge sprog. Disse lærere var for deres skoledistrikt, hvad helsøgnspræsterne var for deres sogne. Personalekontinuitet, lokal tolerance og overordnede myndigheders fleksibilitet var begge steder forudsætninger. Som i kirken foretrak det tyske mindretal imidlertid snart den frie vej og oprettede tyske privatskoler, der var sindelagsskoler og ikke som de kommunale tyske skoler blot sprogskoler. Der blev stillet krav om større selvstændighed for de tyske kommuneskoler, særlig efter 1933. Det tyske mindretal søgte at undgå integration og organiserede sig som et parallel-samfund. Ifølge Henrik Becker-Christensen skyldtes det kravet om en ny afgørelse i grænsespørgsmålet.³⁹ Mindretallet udnyttede den liberale danske mindretalslovgivning maksimalt og forsøgte at slå politisk mønt af mellemkrigstidens økonomiske kriser. Efter 1933 udøvede det pression på baggrund af Tysklands genvundne stormagtsstatus.

Det danske mindretal i Sydslesvig forsøgte en tilsvarende gennemgribende organisering. I Flensborg grundlagdes allerede i juni 1920 Den slesvigske Forening, nu Sydslesvigske Forening (SSF), som politisk og kulturel hovedorganisation. SSF har markeret sit 100-år med en jubilæumsbog med Merete Bo Thomsen som hovedforfatter.⁴⁰ Den har ikke så meget fokus på organisation, fremtrædende personligheder og udvalgte aktiviteter som på medlemmerne og deres vidt forskellige vilkår igennem de ti årtier. I 1920'erne var der udpræget dansksindede, som stod uden for foreningen, mens adskillige medlemmer om-

³⁸ Erik Nørr: „De tosprogede skoler i de sønderjyske grænsesogne i 1920'erne“, i Hering & Schultz Hansen: *Følgerne af Slesvigs deling* (under udgivelse).

³⁹ Henrik Becker-Christensen: „Det tyske mindretal: Grænserevisionskrav og integration – to modsatrettede bestræbelser“, i Hering & Schultz Hansen: *Følgerne af Slesvigs deling* (under udgivelse).

⁴⁰ Merete Bo Thomsen med bidrag af Mogens Rostgaard Nissen: *Sydslesvig. En dansk fortælling. Sydslesvigske Forening 1920-2020*, Forskningsafdelingen ved Dansk Centralbibliotek, Flensborg 2020.

vendt havde perifer tilknytning til dansk kultur. Tilslutningen var i høj grad bestemt af økonomiske og sociale konjunkturer – og fra midten af 1920'erne vigende. I en selvstændig bog har Thomsen særlig undersøgt de dansksindedes vanskelige stilling på landet, hvor de levede socialt isoleret og udsat for chikane i tyskdominerede landsbyer.⁴¹ Derfor fravalgte de tit danske kirker, privatskoler og vandrelærere, som danskere nordfra stod for, til fordel for foreningsliv ledet af lokale dansksindede. De var „hemmelige“ danskere. Kun et mindretal i mindretallet havde ressourcerne til at eksponere deres danskhed.

Den svage danskhed i Sydslesvig uden for Flensborg stod i skærende kontrast til de vidtgående mål, som danske grænseaktivister nord for Kongeåen nærede: en grænse langs Dannevirke eller Ejderen. Trods disse kredses dybe skuffelse i 1920 lykkedes det dem at sætte sig på ledelsen af Grænseforeningen, der blev grundlagt samme år og i anledning af 100-året undersøges af Axel Johnsen.⁴² Han fremhæver, at den nødvendige tværpolitiske velvilje fra den danske stat nok krævede dybe buk over for Christiansborg, men at det ikke desto mindre i mellemkrigstiden lykkedes de yderligtgående i Grænseforeningen at presse aktiviteterne stadigt længere mod syd til Slesvig og Tønning og dermed flytte fokus fra Mellemslesvig til hele Sydslesvig.

Genforeningen som begreb og fortælling

I 100-året blev der stillet spørgsmål ved den danske fortælling om Genforeningen skrevet med stort G. Flere greb tilbage til statsminister Niels Neergaard, der i sin tale ved genforeningsfesten på Dybbøl den 11. juli 1920 sagde: „Vi taler om genforening. Sagen er, at aldrig i vor tusindårige historie har Sønderjylland været ét med Danmark. Først nu sker det efter sønderjydernes egen lykkelige vilje“.⁴³ Som historiker vidste Neergaard, at Sønderjylland forud for afståelsen til Preussen og Østrig efter nederlaget i 1864 ikke var en del af kongeriget Danmark, men indgik i et selvstændigt hertugdømme Slesvig med en kompliceret historie mellem dansk og tysk. Tyske kritikere af genforeningsbegrebet har også gang på gang fremhævet Slesvigs fortid som et autonomt hertugdømme forud for 1864, senest juristen Klaus Alberts.⁴⁴

⁴¹ Merete Bo Thomsen: *Danskhed under pres. Dansksindede sydslevigere 1919-1933*, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2021. Jf. sammes artikel: „Hvordan skaber man et nationalt mindretal?“, *Sønderjyske Årbøger*, 2020, s. 239-266.

⁴² Axel Johnsen: *Grænsen, folket og staten. Grænseforeningens historie 1920-2020*, Gyldendal & Grænseforeningen, København 2019.

⁴³ Schultz Hansen: *Genforeningen*, s. 6.

⁴⁴ Klaus Alberts: *Volksabstimmung 1920. Als Nordschleswig zu Dänemark kam*, Heide 2019, især s. 182, 191f.

Steen Bo Frandsen er på samme linje, men hæfter sig i sin kritik mere ved, at Genforeningen er et national-ideologisk begreb, som ikke kan favne både danskere og tyskere og heller ikke det danske mindretal i Sydslesvig.⁴⁵ Selv om det ikke kan tænkes ud af dansk historie, er det uheldigt som overskrift for markeringen af 100-året, da det udelukker den tyske part, skønt 1920-grænsen jo lige så meget er tyskerens. Frandsen foretrækker i stedet at tale om Slesvigs deling, som han ikke finder værd at fejre, da den var kulminationen på den ulykkelige nationalisering af det gamle hertugdømme og blokerede en fælles regional slesvigsk identitet. Afgørende for denne tolkning er imidlertid, om der stadig eksisterede en levende slesvigsk identitet i 1920, eller om den alene var en relik, der blev appelleret til i agitationen.

Hans Schultz Hansen har undersøgt genforeningsfortællingens opståen.⁴⁶ Allerede i december 1864 brugte en dansk sønderjyde ordet „Gjenforening“ om det nordlige Slesvigs forening med kongeriget Danmark. Begrebet vandt i de følgende år indpas såvel blandt landsdelens danske ledere som blandt sympatisører nord for Kongeåen, herunder embedsmænd og Christian 9. Det udtrykte en folkelig samhørighedsfølelse på grundlag af sprog og identitet, men man må også regne med, at brugerne fandt det dækkende for Slesvigs statsretslige forbindelse med Danmark forud for 1864. Dette forhold var flertydigt: Nok var Slesvig et hertugdømme for sig, men konge og indfødsret var fælles for hele monarkiet, og finansvæsen, udenrigstjeneste, hær og flåde, told, post og telegraf m.m. var „fælles anliggender“ for kongeriget og hertugdømmerne, som blev reguleret af helstatsforfatningen fra 1855 med et fælles rigsråd.

Imidlertid er „genforening“ problematisk som statsretshistorisk begreb. Rent sprogligt er ordet udpræget positivt ladet. Kun tilhængere af processen kan abonnere på det. For modstandere giver det ingen mening. Tyskere nord og syd for den nye grænse så grænseflytningen i 1920 som Nordslesvigs afståelse. Danske sydslesvigere oplevede den som Danmarks udlevering af sine forposter til fjendtlige omgivelser. Den danske fortælling om Genforeningen kan derfor kun være én fortolkning blandt flere mulige, selv om den var meningsbærende for de 75 % af sønderjyderne, som i 1. zone stemte for Danmark, såvel som for danskerne nord for Kongeåen.

Et andet perspektiv er grænsedragningen i 1920 som en deling af Slesvig, der da ikke længere var et hertugdømme, men dog en sam-

⁴⁵ Steen Bo Frandsen: „Als Schleswig geteilt oder wiedervereinigt wurde: Die dänische Perspektive“, *Grenzfriedenshefte*, 2020:1, s. 31-43.

⁴⁶ Hans Schultz Hansen: „Genforeningen 1920 – fakta og fortolkninger“, *Sønderjysk Månedsskrift*, 2020, s. 259-270. Samme: *Genforeningen*, s. 88-99.

menhængende region. Delingen kan imidlertid fortolkes på to måder. Man kan, som Troels Fink og flere med ham har gjort, se delingen som den rette og rimelige løsning på den dansk-tyske konflikt, som sammen med de demokratiske mindretalsordninger i København-Bonn-erklæringerne fra 1955 skabte fundamentet for nutidens fredelige forhold i grænselandet. Denne fortolkning satte et stærkt aftryk på 75-års jubilæet i 1995. Den udgjorde en ny fortælling om en særlig slesvigsk model for løsning af nationalitetskonflikter, som påberåbte sig samtidsrelevans navnlig på baggrund af krigene i Jugoslavien. Den afløste den traditionelle fortælling om de seje sønderjyder, der først modstod 56 års tysk fremmedherredømme og derefter sled sig igennem mellemkrigstidens kriser og uro til en fuldbyrdet genforening med moderlandet.

Grundlæggende brød den nye fortælling om Slesvigs vellykkede deling ikke med det nationale perspektiv på det gamle hertugdømmes historie. I et nationalismekritisk paradigme er det imidlertid muligt at se delingen som kulminationen på nationaliseringen af det gamle hertugdømme Slesvig siden 1840'erne: Slesvigsk mangfoldighed og velstand måtte vige for danske og tyske nationalstatsprojekter, der satte sig igennem med hver sin hovedstadscentralisme og reducerede grænselandet til en magtesløs periferi. I dette perspektiv er der ikke meget at fejre i 2020. Ironisk nok gav pandemikrisen i jubilæumsåret en demonstration af, hvorledes nationalstaten endnu engang satte sig igennem og lukkede grænserne til stor frustration i grænselandet.

Sammenfatning

De dansksindede sønderjyder fik den grænse og den fulde integration i Danmark, som de havde længtes efter lige siden 1864. Deres fortælling om Genforeningen med stort G sejrede. Dette har forskningen i anledning af 100-året ikke rokket ved, men nogle nuancer er tilføjet. De danske sønderjyders og den danske regerings politik var ikke så tilbageholdende endda. Grænsestriden udartede til ondsindede angreb på befolkningsgrupper og enkeltpersoner. Sønderjyllands fuldstændige indlemmelse i Danmark fremstår klarere som et nationalt enhedsstatsprojekt, der i meget lykkedes, men også oplevede bump på vejen, før det kunne endelig realiseres. På visse områder var der kontinuitet hen over 1920, ikke mindst i kraft af præsters og læreres forbliven i deres embeder, men også med sejlivede særordninger i det offentlige, især på det tekniske område. Denne kontinuitet kan fremtidig forskning med fordel forholde sig til, men en stærkere international komparation er den primære forskningsmæssige nødvendighed.